

Гаврило Гордієнко

ЧЕРВОНА

КАЛИНА

Gabriel Hordienko

EUROPEAN VIBURNUM

(Ethnobotanical Study)

Published by "KHORTYCIA"

Toronto 1973

Гаврило Гордієнко

ЧЕРВОНА КАЛИНА

(Етноботанічна студія)

diasporiana.org.ua

В-ВО "ХОРТИЦЯ"

Торонто, 1973

Мистецька окладинка Бориса Макаренка

Printed in Canada by Harmony Printing Ltd.
3194 Dundas St. West, Toronto, Ontario

УКРАЇНСЬКИМ ДІВЧАТАМ!

Присвячує Автор

П Е Р Е Д М О В А

Калина — споконвічна українська рослина. Вона є невід'ємним складником українського природнього краєвиду. Краса її незаперечна. В українському побуті вона незамінима.

Калина вже не рослина, бо вона стала символом, легендою, так глибоко вона увійшла в українську культуру, в народню творчість. В літературі, а спеціально в поезії, мало котрий автор обійдеться не згадавши калини.

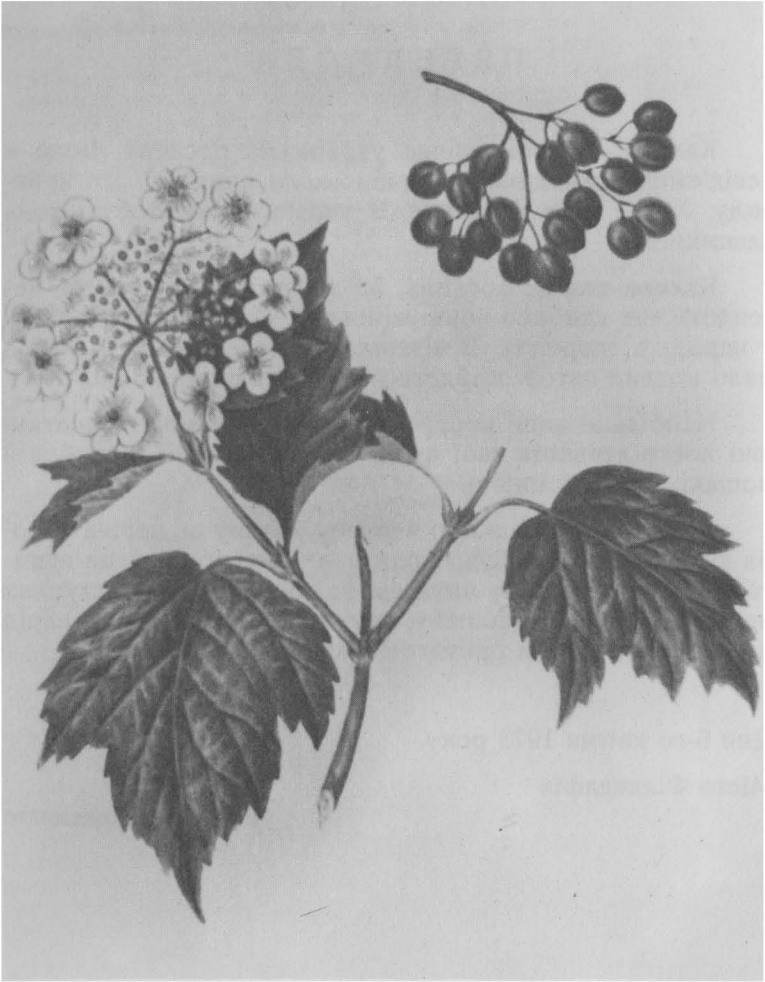
Найбільші наші коріфеї оспівували калину. Початкуючі поети ставлять свої перші кроки в поезії в глибокій пошані перед калиною.

Дана монографія про червону калину це перша спроба зібрати все, що було коли написано про неї, це намагання дати сучасному читачеві та зберегти для наступних поколінь любов та пошану, яку виявив український нарід до червоної калини протягом віків.

Дня 6-го квітня 1973 року

Місто Філадельфія

Гаврило Гордієнко

Гаврило Гордієнко

ЧЕРВОНА КАЛИНА

(Етноботанічна студія)

Вже славлять, співають
Пове ім'я.
(Аве Марія,
Калино моя!)
Павло Тичина: Золотий гомін

Коли про дерева України ще можна дискутувати, котре з них найулюбленіше в українського народу, тополя, чи верба, каштан, чи дуб, а ще може й біла акація, то про один із деревнистих кущів України всяка дискусія відпадає, бо таким найулюбленішим кущем України є калина, одна із найпопулярніших рослин України взагалі.

Ботанічний рід калина це деревнисті кущі заввишки 2—4 м. Квітки у них правильні, п'ятироздільні, чашечки з 5 зубчиками, пиляків 5, зав'язь трироздільна, маточка з трироздільною приймочкою. Плід ягодоподібна кістянка з однією великою кісточкою. Квіти зібрані в плоску зонтикоподібну волоть.

Листя суцільне, або лопатеве, розміщене супротивно. Плоди висять грозном, яке у калини має свою назву кетяг. Окремі види калини бувають листопадні, або вічно-зелені.

Всіх видів калини тепер відомо 227, які розміщуються в Північній Півкулі. Найбільша різноманітність видів калини в Середній Америці та в Східній Азії. В Північній Америці нараховують видів калини 19, в Мехіко 21, в Середній Америці 24, в Південній Америці 33, в Північній Африці 3, в Європі 2, в Азії 125.

В Південній Америці окремі види калини доходять вздовж Західнього побережжя на Південь до Чіле, а в

Азії на острови Малайського архіпелагу. На Північ калина доходить до 67° пн. широти.

Квіти у калини білі, часом рожеві. Плоди калини бувають червоні, жовті, сині, чорні.

Калина належить до ботанічної родини жимолостевих *Caprifoliaceae*. Родова назва калини *Viburnum* походить від назви якогось куща в ботанічному саду Плінія коло Риму. Той кущ мабуть і був нашою теперішньою калиною, тому Ліней року 1753 і вжив цю назву як родову назву калини.

В Україні ростуть лише два види калини, один це *Viburnum lantana* L., яка має свою народну назву гордовина і *Viburnum opulus* L., яка в ботаніці називається “калина звичайна”. А тому що її червоні плоди дуже довго перебувають на рослині, то вона й затрималась в людській пам’яті не за барвою квітів, скажімо “біла калина”, а якраз за барвою плодів, як “червона калина”. Тому що вона одна єдина в Україні, тому її найчастіше й називають просто “калина” без різних епітетів.

Видова назва калини звичайної *opulus* походить з римської назви клену польового. Це із-за подібності листа у калини й клену польового.

Родова назва калини *Viburnum* вживається тепер в англійській мові, як національна назва калини, з неї походять назви калини італійська *Viburno* і *viorna*, французька: *Viorne*, еспанська: *viburno*. Німецька назва *Schneeball* походить від назви однієї із садових форм калини, у якої суцвіття складається з самих лише стерільних квіток, які скупчені в форму правильної кулі. Її називають “сніжна куля”, при чому в Україні її й не переклали, а так і називають по французькому “бульденедж”. Так що німецька назва калини не зовсім влучна для калини природного вигляду.

Назва калини у слов’янських мовах у всіх однакова або “калина”, або “каліна”. Це може лише свідчити про давність тієї уваги, яку калині присвятили предки теперішніх слов’янських народів, коли ще перебували на якійсь тіснішій своїй прабатьківщині.

Сама назва калини може походити від старого українського слова “калити”, себто гартувати залізо, бо в процесі гартування залізо має й відтінок червоної барви такий самий, як барва ягід калини.

У Шевченковім переспіві “Слова о полку”:

З передсвіта до вечора,
А з вечора до досвіта
Летить стріла каленая,
Бряжчить шабля о шеломи,
Тріщать списи гартовані
В степу, в незнаемому полі,
Середі землі Половецької.

Тут стріла з залізним каленим наконечником, тоді, як для списів Шевченко ужив новішого слова “гартовані”. Наконечники на стрілах були кам'яні й перейшли на залізі, з якими вже й зникли з уживання.

Дерево на стріли вживали всяке й не виключено, що й калинові гіллячки вживали також. Про це може свідчити той факт, що в Північній Америці аж шість видів калини *Viburnum acerifolium* L., *V. pubescens* (Ait.) Pursh., *V. dentatum* L., *V. scabrellum* (T. & G.) Chapm., *V. venosum* Britton, *V. molle* Michx. мають назву Arrow-wood, де Arrow — стріла, а wood — дерево.

Борис Грінченко записав на Чернігівщині пісню, в якій говориться:

Ой плавле, плавле мальован човнок,
А в том човночку зличний паничу
Струже стрілочки, все калиночки,
Которі прямі, для себе кладе,
Которі криві, в Дунай пускає.

Себто з калини також виробляли стріли, тому стріли можуть бути і калинові, і калені.

Ще одно паяснення назви калини може походити від слова “кал” — болото. Може тому, що калина росте близько болота, взагалі на мокрих місцях. А ще може вірніше від того, що соком калини можна закаляти, напр. одержу, що потім тяжко й відмити її. В кожному разі серед етимологів нема спільної думки щодо походження назви калини.

В Україні єдина калина, це звичайна калина, яка росте кущем 2—4 м заввишки з голими гладенькими гілками. Листки калини звичайної три, або п'ятилопатеві, з великими зубцями, зверху листки голі, знизу опушені, розміром вони 5—8 см завдовжки і 4—7 см завширшки.

Черешки листя 2—3 см завдовжки з нитковидними прилистками. Восени листя калини червоніє й тоді калина стає одним із найкращих кущів українського краєвиду.

Суцвіття калини негусте. Квітки білі, серединні квітки плідні й дрібніші від зовнішніх, які є стерильні. Плідні квітки розміром до пів сантиметра, зовнішні квітки до 1,25 см в промірі. Плід калини овальний, червоний, 8—10 мм завдовжки. Звичайна калина рослина багаторічна. Цвіте в травні-червні.

В природніх умовах росте калина звичайна до висоти 1600 м над поземом моря. Переважно в розріджених лісах букових, грабових, ялинових і в мішаних ялиново-ялицевих. На рівнинах росте калина на узліссях листяних і мішаних лісів, часто на заплавах луках (“у лузі!”), на левадах, нерідко навіть на болотах і вогких луках, але зрідка на торфовищах.

В степових районах калина займає місця майже виключно в заплавах і байрачних лісах. В умовах піщаного степу оселюється калина край западинок з водою, а також у дібровах в підліску.

Калина звичайна поширена по всій Україні, в Європейській частині СРСР, по всій Європі за винятком північної частини Скандинавії, південних частин Іспанії й Португалії та середземноморських островів.

Це наша прастира аборігенна рослина. Із-за червоних плодів її називають “червоною калиною”. Тому, що іншої калини в Україні, в природніх умовах нема, то називаючи її просто “каліною” завжди мають на увазі ботанічну “каліну звичайну”. Хоч ця студія й названа “Червона калина”, але в дальшому ми будемо вживати скороченої назви “каліна”, бо так її в українській мові й називають, чи в народі, чи в літературі.

Хоч плід калини кістянка, але вона ягодоподібна, тому її й називають ягодою. В дальшому й ми не будемо цуратися цієї народньої, а також і літературної назви “ягода калини”.

Ягода калини має в собі одну єдину кісточку, форми плісковатої з углибленням посередині. В цілому кісточка калини має вигляд сердечка в тій його формі, спопуляризований у народньому мистецтві. Не без того, що форма кісточки калини й мала не аби який вплив на спопуляризацію калини.

Калина звичайна росте в Україні не лише в природніх становищах, але її використовують і в штучних посадках, як напр. в захисних смугах, а також і як декоративну рослину біля хат, в парках, на цвинтарях і т. п.

Стараннями численних ботаніків і завзятих збирачів рослин, головню англійських та американських, як напр. Р. Форчюн, А. Дейвид, А. Генри, Е. Г. Вилсон, Ч. С. Сарджент, Дж. Форрест, Р. Фаррор, Й. Й. Рок та інших, введено в культуру численні види калини, переважно із Східньої Азії.

З них 14 видів калини ростуть і в Україні. Деякі з них уже вийшли із стадії випробовування й ширяться по парках України, а деякі ще перебувають в стадії випробовування по ботанічних садах України. В лагідніших умовах Північної Америки й Західньої Європи інтродукція калини мала більші успіхи.

Головніші види калини, як пові члени флори України, поки що такі:

- Viburnum lentago* L. з Північної Америки
- V. prunifolium* L. з Північної Америки
- V. tomentosum* Thunb. з Китаю і Японії
- V. rhytidophyllum* Graebn. з Китаю
- V. tinus* L. із Середньоземноморя
- V. odoratissimum* Ker-Gawl. з Японії, Китаю, Індії
- V. alnifolium* Marsh. з Північної Америки
- V. cotinifolium* D. Don. з Гімалаїв
- V. Carlesii* Hemsl. з Кореї
- V. Sargentii* Koehne з Китаю
- V. dentatum* L. з Північної Америки
- V. venosum* Brit. з Північної Америки
- V. macrocephalum* Fort. з Китаю
- V. utile* Hemsl. з Китаю
- V. pubescens* Pursh. з Північної Америки

Красу калини пригадують нам наступні рядки: “А в лузі калина ввесь дуг прикрасила” (Народна пісня), “Грозна калина, як жар червопіли” (Борис Грінченко).

“І рясніє куц калини в мене за вікном” (Анатоль Юриняк). “Зрости хоча б калиновим кущем під вікнами моєї України” (Ганна Світлична).

Тече вода з під явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона калина.

(Тарас Шевченко)

Калина так хизується красою,
Що байдуже їй до всього на світі.

(Леся Українка)

Ягоди калини, їх краса, стають мірилом краси дівочої:

Ой лугами стежечка,
Бита доріженька,
Там Ганнуся ходила,
Цвіт-калину ломила,
Цвіт-калину ломила,
До матінки носила.
— Ой чи буду я такая,
Як калинонька цяя?
Будеш, донечко, будеш,
Поки в батенька будеш.

(Весільна пісня)

А в бідної дівчиноньки
Одна коралина,
Попід гору несе воду —
Цвіте, як калина.

(Народна пісня)

Було личко, як калина,
Стало біла глина.

(Народна пісня)

Ой поїхав я до млина,
А там дівка, як калина.

(Народна пісня)

Дуже рідко поети звернуть увагу на калину в стані цвітіння:

Білим цвітом на калині
Спіє літо при долині.

(Петро Москальчук)

А ще рідше порівнюють дівочу красу з калиновим цвітом:

А в Космачі такі дівки,
Як цвіт на калині.

(Народна пісня)

Але це вже тому, що там ідеал дівочої краси білявість, тому й бажані дівки не як ягоди калини, а як квітки її. Хоч і тут, коли уважніше проаналізувати слова цієї пісні, то й той “цвіт на калині” не обов’язково мусить бути ботанічною квіткою калини, а скоріше тією барвою, якою “цвіте” калина здалека! В іншій народній пісні:

Та піду до Дунаю,
Де дівки гуляють.
Виберу собі дівку,
Як калинову квітку.

також виняток із загального правила “символ краси — ягода калини”.

Калина, як на вік куща, досить довговічна й досягає віку до 50 літ. Калина дуже добрий медонос і дає багато меду й перги. Хемічний склад калини: в корі калини найдено глюкозид вібурнін 1—2%, органічні кислоти оцто-ву, валеріанову, ізовалеріанову, муравлину, каприлову, лінолеву, пальмітінову, церотінову, аскорбинову (вітамін С), вітамін К, дубильні, гіркі й смолисті речовини до 6,5%. В ягодах найдено цукор, дубильні речовини, аскорбинову кислоту (вітамін С) і багато пектинових речовин. В листях найдена аскорбинова кислота 26, 3—50 мг %, а в насінню олія до 21 %.

Гіркі речовини в калині настільки гіркі, що ягоди її мало хто із тварин, чи птахів, їсть, поки після приморзання калина не втратить великої частини гірких речовин. Тоді її їдять птахи:

І побачив засніжений ранок
Залитий калини багрянню,
А калину біля криниці
Клюють красногруді птиці.

(Валентин Грабовський)

Склювали вже калину снігурі.

(Михайло Клименко)

Часто згадують автори гіркоту калини:

А кохання мое налилось гіркотою калини.
(Любов Забашта)

Ой чого куєш, чого жалуєш,
Сивая зазуленько?
Ой чи тобі жаль темного лугу,
Чи гіркої калини?
(Весільна пісня)

Частувала дівчинонька
Юнака, —
А ягода-калинонька
Ой гірка!
Ту гіркоту медом-трунком
Заливай,
Ще й солодким поцілунком
Проганяй!
(Максим Рильський)

Один із способів використання ягід калини і є чай з медом, чи з цукром:

Причастись, —
у нас калиною заварений
щедрий,
чесний,
гонористий чай.
(Микола Сингаївський)

Тільки серцю вчуваються
Пахощі зрілого степу,
І калиною пахне
Міцно заварений чай.
(Микола Сингаївський)

І танцює у чайнику
Світлий
Калиновий
Чай.
(Микола Сингаївський)

Від чаю вже недалеко й до ліків з калини:

Люди! Не палить дерева!
Червона калина лікує серце,
Бір і діброва — лікують душу.

(Степан Крижанівський)

Зігріє друга в нурті завірюх
Пучок калини, вийнятий з-за крокви.

(Василь Гей)

В народній медицині ягоди калини варені з медом уживають проти простуди, проти кашлю, хрипоті, задухи, при поносах, при хворобах печінки, при жовтусі. Кору з калини вживають при істерії, при болісних менструаціях, проти маточних кровотеч, особливо в період клімактерії. Вібурнін в корі калини має властивість стягування судин і сим стримує можливі скидування плоду під час вагітності.

Кору калини заготовлюють ранньою весною, коли вона легко здирається з галузок. Здирають її розрізану вздовж і впоперек довжиною на яких 10 см. Сушать на протях і переховують у сухих приміщеннях. Вживають як алькогольний екстракт, або як водяний відвар 25—30 крапель 2—3 рази денно.

Молоді галузки калини вживають, як і настійку квітів, проти золотухи і проти шкіряних висипок. Свіжі ягоди вживають при гастриті шлунка з профілактичною метою проти творення пістряка шлунка.

Кора калини нотується в державних фармакопєях СССР, Америки, Австрії, Румунії (*Cortex Viburni Opuli*).

А кора американської калини сливолистяної вважається ще кращою, як кора калини звичайної, нотується в фармакопєях Югославії, Франції, Голандії, Британії, Венесуели, Еспанії, Мехіко (*Cortex Viburni prunifolii*).

Плоди калини зрівають цілими кетягами й розтикують їх на горищі, під стріхою, де вони скоро доходять, дозрівають, чи промерзають і тоді втрачають певну дозу гіркоти своєї. Вживають ягоди калини в сурогатах кави та в різних чайових сумішках.

В Америці вживають ягоди калини найчастіше, як сурогат порічок, або брусниць. Варять із них соки, згущують з цукром до стану джемів. Варять желе. Коли ягоди

втраять гіркоту, тоді вони стають не аби яким кормом різним птахам і навіть ссавцям, тому часто для приманки звіря на польованню натикують у бажаному місці густо кетягів калини.

В Європі вживають ягоди калини на компоти, киселі, мармеляди, начинки для пирогів та вареників. Великі пироги з калиновою начинкою “каленик”. Малі пиріжки з калиновою начинкою. Спеціальний хліб з калиною “калиновник”. Тісто на нього замішувалося разом з ягодами калини. Горілка настояна на ягодах калини “калинівка”.

В збірникові “Українська народня поетична творчість”, виданому в Києві Українською Академією Наук (1958) стверджено, що: “Не було в Україні такої хати, де б під стріхою, чи на горищі, не висіли пучки калини”. Це лиш свідчить про улюбленість калини в українського народу та про давність уживання її в українському побуті, особливо в весільних обрядах.

Уживають калину і в сумішках, напр. пів на пів з яблуками вживають на мармеляду. Деревина калини калінина не має великого значення. Вживають її на шевські кілки, а з пруття плетуть часом колиски для немовлят, так що любов, кохання, сватання, одруження й далші стадії співжиття молодої пари в українського народу тісно пов’язані з калиною.

Коли в минулих століттях українська педагогіка вживала, як “педагогічних середників” пруття з лози, з верби, то в Північній Америці для цієї самої цілі цілі вживали пруття з одного із видів калини *Withe-rod* (*Viburnum cassinoides* L.), де *Withe* — лозина, а *rod* — прут.

Чи галуззя калини мають вистарчаючу порожнечу, щоби з них робити сопілки, це справа дискусійна, але у Лесі Українки в “Лісовій пісні” дядько Лев каже Лукашеві: Ти вже тих сопілок до лиха маєш. А Лукаш йому відповідає:

Ну скільки ж їх? Калинова, вербова
та липова — ото й усі. А треба ще й очеретяну
собі зробити, — та лепсько грає.

Дехто із сучасних нам поетів також “уживають” каліну на сопілку:

На сопілку різав молоду каліну.
(Дмитро Давидюк)

Зроблю я весною
Сопілку з калини,
Проспіваю пісню
Про долю України.

(Іван Хміль)

Це вже мабуть справжній натяк на те, що на калині перебуває соловейко, найкращий співець серед природи України:

Куш калини зацвіте,
Гей та у тім кущі,
Та у тім кущі
Соловейко гніздо зів'є
І діточок наведе.

(Народна пісня)

А я з калини цвіту наламаю,
Вона не спить, бо соловейко будить.

(Леся Українка)

Зашебече соловейко
В лузі на калині.

(Тарас Шевченко)

Верба слуха соловейка,
Дивиться в криницю.
На калині над водою,
Так і виливає, неначе зна,
Що дівчину козак виглядає.

(Тарас Шевченко)

Засне долина. На калині
І соловейко задріма.

(Тарас Шевченко)

Соловейко заспівав,
Тьохкає в калині.

(Павло Усенко)

Одна із віщих птиць українського народу — зозуля, перебуває на калині:

Ой, у лузі, в лузі
Там калина стояла,

А на тій калині,
Там зозуля кувала.

(Народна пісня)

Летять галочки у три рядочки.
Зозуля попереду.
Усі галочки на дубах сіли,
Зозуля — на калині.

(Народна пісня)

Соловейко в українському побуті це вже справжній посередник у коханні, тому й звертається до нього козак: “Соловейку, рідний брате, виклич мені дівча з хати!” Тому й не дивно, що соловейко перебуває на калині, яка тим тісніше наближається до кохання:

Як діточок двоє,
Під тую калину
Прийшли, посідали
І поцілувались.

(Тарас Шевченко)

А під тою калиною
Стояв козак з дівчиною.

(Народна пісня)

Козак коника сідлає,
З кониченьком розмовляє:
“Біжи, мій коню, біжи вороненький,
Аж до тихого Дунаю!
А я піду, а я піду
В темний луг по калину,
Чи не побачу, а чи не зустріну
Свою вірную дівчину!”

(Народна пісня)

Частувала дівчинонька
Юнака, —
А ягода-калинонька
Ой гірка!

Ту гіркоту медом-трунком
Заливай,

Ще й солодким поцілунком
Проганяй!

(Максим Рильський)

Шепоче калина
Про щастя моє,
І легше на серці
дівочім стає.

(Варвара Гринько)

Коли ще згадаємо:

Сядемо вкупі ми тут під калиною,
І над панами я пан!

(Михайло Старицький)

то мусимо призадуматися, чому аж такий маєстатичний вплив має калина?

Коли пригадаємо, що природне становище калини — вогкі місця лук, лісів, гаїв, берегів і взагалі над водою, то може нам ясно стане, що це як раз ті місця, де діти колишньої прастарої античної України сходилися поклонятися Кострубові, Ярилові, чи як там називався той праукраїнський Пріяп — божище опікун садів, городів, плідючости тварин і жінок. В античній Геладі в кожний хаті мали того божка витесаного з мармуру. В нас того багатства не було й робили його з соломи, додаючи до того моркву та буряки.

Подібно як у античних греків відбувалися урочистості на пошану їхніх богів Афродити, Адоніса та інших, наші предки виходили в гаї святкувати русалії, Купала. Коли весіння природа досягала найвищого свого розквіту, коли все цвіло й зеленіло, коли в молодих серцях бугля кров весінніми темпами, тоді й відбувалися урочисті зустрічі молодих наших предків обох статей.

Дорослі дівчата оздоблювалися вінками з різних квітів, між якими мусіла бути й калина, яка як раз тоді у червні місяці буйно розцвітала. Вінок носила на голові доросла дівчина. Дівчина-підліток ще не мала його й молодиця вже не мала його. Вінок дівчини був тісно пов'язаний з її дівочою чистотою, невинністю. Квітка калини в вінку була символом дівочої невинності.

Святкування русалій та Купала це не була якась імпреза для розваги, це був природній потяг молодих лю-

дей одне до одного, це був сезон парування, там сходилися хлопець із дівчиною, часто наперед домовлені, там починалася прастара українська родина.

За часів матріярхату парування часто відбувалося з ініціативи дівчини, а не хлопця. Це в залишках зустрічається і в наш час, мабуть тому, що дівчина дозріває скоріше, ніж хлопець.

Чи за дохристиянських часів існували будь які ознаки шлюбного ритуалу, чи ні, це тепер з певністю твердити не можна, але по тому, яку велику участь у шлюбних церемоніях приймає калина, можна судити, що то як раз і є залишки дохристиянських шлюбних звичаїв.

Християнська церква впорядкувала момент парування молодих людей і піднесла його до степеня таїнства шлюбу, а проти попередніх звичаїв, коли, напр. "деревляни жили по скотську, шлюбів у них не було, дівчат собі здобували коло води, де відбувалися пляски бісовські, співали бісовські пісні, коли лише називалися християнами, а жили по поганському. Там було отрокам велике поденіє, женам мужатим оскверненіє, а дівам растлініє", бідкався літописець Лаврентійського літопису.

Автори християнських писань були людьми поважного віку, тому вони й різкіше виступали проти еротичної свободи, яка не зникала ще й у пізніших століттях, коли наші предки були вже християнами. Як далекі відгуки прадавніх звичаїв при паруванню молодих людей маємо численні залишки їх у теперішньому українському весіллію.

Протягом поколінь створено й збережено культ дівочої чистоти, дівочої невинності, зовнішньою ознакою якої став вінок. Виплекано культ краси дівчини й за міру одиниці краси взято калину:

А дівчина, як калина,
Полум'ям палає.

(Степан Руданський)

А в бідної дівчиноньки
Одна коралина,
Попід гору несе воду —
Цвіте, як калина.

(Народна пісня)

Ой красна-красна в лузі калина,
А ще красніша дівка Оксана,
В сінечки ввійшла, як зоря зійшла.

(Народна пісня)

Цілком зрозуміло, що красу дівчини порівнювано до краси червоних ягід калини, але в одній коломийці згадано:

А в Космачі такі дівки,
Як цвіт на калині.

(Народна пісня)

А це вже лиш тому, що там, де створено ту коломийку, ідеал дівочої краси білявість, тому й бажані дівки, не як ягоди калини, а як її квітки.

Незайманість дівочої чистоти це “табу” в українського народу:

Ой з-за гори вітер віє,
Калина не спіє.
Козак дівку вірно любить,
Зайняти не сміє.

(Народна пісня)

Дівчина й сама дбає про свою чистоту:

Ой піду я в луг по калину,
Да виломлю калинову вітку,
Да застромлю за білу намітку.
Я ж стережуся, я ж бережуся,
Щоб сеї калиноньки не роздавити,
Своєї родиноньки да не прогніввити.

(Народна пісня)

Але і чесно признається українська дівчина:

Я свій віночок прогуляла
У садочку зелененькім...
Та з козаченьком молоденьким.

(Народна пісня)

Бодай козак щастя не мав,
Що він з мене вінок ізняв.

(Народна пісня)

Ідеал української дівчини зберегти свою невинність
для свого єдиного судженого:

Темного лугу калина,
Доброго батька дитина,
Хоч вона по ночах ходила,
Та калину при собі носила,
Купували купці — не продала,
Прохали хлопці — не дала,
Шовком ніженьки зв'язала,
За всіх тому Іванкові держала.

(Народна пісня)

І вже на весіллю порядній українській дівчині, молодій, заспівають:

Під калиною спала,
Калину торкнула,
Калина капнула
На мої білі ноги,
На мою біду пелену,
А на мою чесну голову,
А на мої білі лиця —
Всенький рід веселиться.

(Народна пісня)

Що калина це спільна справа обох молодят:

Ой не сама-м, не сама-м
Калину ламала:
Ламав і миленький го-я-я,
Я лем дохила-я.

(Народна пісня із Закарпаття)

Калина стала таким тісним символом дівчини, дівочтва, що в теперішній “пристійній” мові замість називати речі своїми іменами, називають їх у різних варіаціях калиною.

Втратити калину, позбавити калини, поламати калину, показати калину — це все вислови на втрату дівочтва і термінологія з калиною широко вживається в весільних піснях та в весільному ритуалі:

Зашуміла шабелька як в лузі калина.
Ой у лузі калинойка,
Там дівчина походила,

Калиночку поломила. (Чужбинський, III., 472.)
Зацвіла калиночка в лузі. (Чубинський, V., 63)
Ой припну я коня коло калиночки. (Головацький)
Да зацвіла калинонька к Роздву...
У нашої Мар'юхни на подолі. (Чубинський, IV., 445.),
зразки з різних українських народніх пісень.

При благословенню молодих на весіллю співають:

Обсип, мати, вівсом, червоною калиною
Кропи свяченою водою,
Долею щасливою.

(Народна пісня)

Обов'язкове на весіллю гильце, вильце, вілечко й
т. п. оздоблюють також і калиною:

Ми вілечка вили,
Три зіллячка кляли:
І руту, і м'яту,
Хрещатий барвінок,
Пахучі васильки,
Калинові вітки,
Щоб любилися дітки.

(Народна пісня)

Весільний меч, весільне печиво декорують калиною:

Он в самоті калину розпізнай,
Що наливає грона переспілі, —
Червоним соком стигла вповнокрай
Бажає кетягом квітчати коровай
На людних весіллях із нашої артілі.

(Андрій Малишко)

Пляшка настояної горілки, якою мати зустрічає молодих після комори, так звана "попадя", заткана пучечком калини.

Коли молода виявилася чесною, невинною, яка зберегла свою цноту до шлюбної ночі й лишила слід на своїй сорочці, так звану покрасу:

Старости, старости, благословіть
Покрасу внести в хату.

(Народна пісня)

тоді весілля переходить в стан буйної радості всіх присутніх і далші стадії весілля відбуваються під знаком червоної "калинової" барви. На хаті стромляють червону хустку, як прапор, лавиці в хаті, сани, чи віз застеляють червоними китайками й т. п.

Ой казала весільная мати
По сім чарок горілочки дати
Із вишнями, і черешнями,
З червоною калиною
За своєю дитиною.

(Народна пісня)

В хаті молодого варять вареники з маком і калиною, які зв'язують попарно й везуть до хати молодої, де ними закусують горілку, якою зустрічає гостей мати молодої.

У нашого свата
Калинова хата.

(Народна пісня)

Ой знати, знати
З котрої Ганнуся хати,
Перчиком обсипана,
Калиною обтикана,
А лавки, прилавки
З червоної китайки.

(Народна пісня)

Вдячні батьки молодого дякують батькам молодої:

Та добридень, матінко, добридень!
Лучча була ніченька, як сей день.
Спасибі ж тобі, сваточку,
За твою кудряву м'яточку,
За хрещатий барвіночок,
За запашний василечок,
За червону калину,
За твою добру дитину.

(Народна пісня)

Втративши свою калину дівчина, чи вже молодиця, не носить вінка. Він поплив за водою, в одному безповоротному напрямку. Слід, який залишився на її сорочці

при переході її із стану дівочого в стан молодиці, цілком нагадує пляму від роздушеної ягоди калини, тому й така назва “калина”! Слід, який викликав стільки радості не тільки в її родині, та в родині молодого, але і в цілому роді та не без того, що й у селі. Бо честь дівчини, та честь і роду й односельчан її.

Буйне весілля продовжується, а сама молода, що в стані щастя, радості та тихої печалі дивиться в невідоме майбутнє її подружнього життя. І марна справа оглядатися назад, в минуле, Межу перейдено так, як в історії, перейдено Рубікон.

І біологічний Рубікон, її, ще вчора дівочої істоти, перейдено! По один бік його минуле, а по другому боці щось нове, незнане, інше майбутнє. І змінити, завернути назад вже не заверне жодна сила.

Цей “Рубікон”, який переходить дівчина, коли прощається з своїм дівочтвом, в українського народу називається к а л и н о в и й міст.

Вдалою ілюстрацією древнього переходу української дівчини через калиновий міст може бути вірш “Калина”:

Догнав голуб сивую голубку
На калиновій вітці.

(Із пісень зібраних Грінченком)

Рясним вогнем в Купальному багатті
горіли коси русі й зорі віч —
і вабила снажна липнева ніч
в хрещатому барвінку зорювати.

Вона ж, ненатла щастям примхуватим,
далеких, нових спрагнена облич,
варила завжди любчики й тирлич
і чаром чарувала сни багаті.

І він з’явився — воїн буревійний
і сад стоптав їй, поламав калину,
що злотом шовку хтіла заплести.

Зотліло літо й одгриміли війни —
і тче їй осінь пісню журавлину
про юні дні й калинові мости.

(Богдан Кравців)

Сльози радості, смутку і печалі припечатують перехід дівчини через калиновий міст:

Тільки десь за верболозом
На калиновім мосту,
Пропекали дівочі сльози
Біло-білу фату.

(Борис Олійник)

Калинового мосту ніхто ніколи не бачив, це лиш момент, щось чарівного, казкового, тому й:

Золотіє Чумацький шлях,
Мов казковий калиновий міст...

(Іван Нехода)

І калинові неземні мости
З'єдналися з тобою і зі мною.

(Юрій Ковалів)

Туга за минулим, за втраченим безповоротно, викликає спробу вернути те, що вже не дасться ніколи, бо рух часу іде лише й тільки в одному напрямі, тому й марний вигук:

Запрягайте воли сірі,
Коні воронії,
Доганяйте літа мої,
Літа молодії!
Ой догнали літа мої
На калиновім мості.
Гей, вернітесь, літа мої,
До мене, хоч в гості.
Не вернемось, не вернемось!...

(Народна пісня)

Ще різкіше підкреслює значення калинового мосту старе українське замовлення від кровотечі:

Текло три ріки під калиновий міст:
Перва водяна,
Друга молочна,
Третя кровава.
Я воду ізоп'ю,
А молочну споживу,
А кроваву іспиню —
Із сірого коня кров ізгоню.

Сучасний нам поет покористався символом калинового мосту, як чогось безповоротного, для підкреслення здійснення якоїсь ідеї, відступ від якої виключається:

А ми ту прозу обминали,
В житті шукали вищий зміст,
А ми взяли тай збудували
Калиновий в майбутнє міст.

(Степан Крижанівський)

Калина так тісно увійшла в побут українського народу, що стала й мірилом кількості дітей, про що й занотовано в народніх піснях. Починається з того, що:

А у лузі, лузі калина цвіте,
Спід тої калини моя мила йде,
На правій рученьці
Дитину несе.

Або:

Ой у лузі та ще й при березі
Червона калина.
Породила молода дівчина
Хорошого сина.

Або:

А під тою калиною
Сидить вдова з дитиною.

Про більшу кількість дітей згадує пісня:

Як в калини білі квіти,
Так у тебе дрібні діти.

Або:

Добрий вечір, моя мила,
Чи чуєш,
А з ким же ти, миленька,
Ночуєш?
З діточками, мій миленький,
З малими,
Як у лузі з квіточамки
Калини.

(Народна пісня)

І в тих трагічних випадках, коли дівчина приведе дитину, доля її тісно зв'язана з калиною:

Дівча сина породила,
Барвіночком обстелила.
Не йдїть, дівки, по калину,
Не збудїть менї дитину.

(Народна пісня)

Змінна доля людська і в українському народньому побуті ніколи не бракувало причин до нарікання. І в ті хвилини, коли постає потреба нарікати, коли треба облегчити душу, скинути тягар із серця, українка звертається до калини:

Ой, стану я під калину,
А калина та й не сестриця:
Вітер віє, гілля ломить,
Та до мене не заговорить...

(Народна пісня)

...А під тією калиною
Та стояв козак з дівчиною.
Дівчинонька плаче,
Дрібними ридає,
Свою долю проклинає...

(Народна пісня)

Чи я в лузі не калина була,
Чи я в лузі не червона була?
Взяли ж мене поламали
І в пучечки пов'язали,
Така доля моя!
Гірка доля моя!...

(Народна пісня)

Ой, старий, старий,
Та як білая глина, —
В мене ж личенько,
Як червона калина!
Для кого цвіло,
Та ще й розцвіталось?
Горенько моє, —
Що тобі досталось!...

(Народна пісня)

Ой, зацвіла червона калина
Над криницею...
Горе ж мені, моя матусенько,
Жити за п'яницею!...

(Народна пісня)

Червоная калинонька,
А білее древце...
Чом не ходиш, не говориш,
Мое миле серце?...

(Народна пісня)

Ой заросла стежка терном
Ще й калиною,
Де я похожала
Ще дівчиною.

(Народна пісня)

Краса калини стала символом кохання, її пишні білі квіти стали символом дівочої чистоти, її дівочої невинності. А червоні ягоди калини стали символом першого й останнього кохання дівчини, в українському побуті, чистого кохання:

Ой з-за гори вітер віє —
Калина не спіє.
Козак дівку вірно любить,
Заняти не сміє.

(Народна пісня)

Ціла рослина калина стала символом вірності дівчини своєму милому, особливо, коли він відійшов у вічність:

Не забудь же, дівчинонько,
Посадить калину
На могилі тій лицарській,
Де козак загинув...

(І. Хміль)

Ідею вшанування пам'яті молодого українця його дівчиною точно передав Тарас Шевченко:

Коли згинув чорнобривий, —
То й я погибаю.
Тоді неси мою душу

Туди, де мій милий,
Червоною калиною
Постав на могилі.
Буде легше в чужім полі
Сироті лежати,
Буде над ним його мила
Квіткою стояти.
І квіткою й калиною
Цвісти над ним буду.

(“Вітре буйний”)

Не сон — трава на могилі
Вночі процвітає,
То дівчина заручена
Калину саджає.

(Тарас Шевченко)

Тільки дівчина в стані подарити живому своєму милу калину й тим самим тільки вона єдина уповноважена посадити на могилі свого милого червону калину:

Посадила стара мати
Три ясені в полі,
А невістка посадила
Високу тополю.
Три явори посадила
Сестра при долині...
А дівчина заручена —
Червону калину.

(Тарас Шевченко)

Тут чітко розмежовано хто із українських жінок яку садить рослину. Червону калину садить дівчина.

Культ садження калини на могилі спочилого українця, козака, чи чумака з часом переходить в обов'язок тих, хто хоронить покійника, незалежно від того, чи покійний мав заручену дівчину, чи він був уже жонатий. Часом хоронять покійного його товариші, чумаки, чи козаки:

Насипали над чумаком
Та високою могилу,
Ой, посадили та в головоньках
Та червону калину.

(Народна пісня)

Ой, у городі, ой у городі
Там убили молодого козака.
Ой, поховали, да гей поховали,
Поховали при широкій долині.
Ой, насипали високою могилу.
Ой, посадили, да гей, посадили
Посадили червону калину...

(Народна пісня)

Могилу насипали, очевидно, товариші, тому й сподіваючись смерті чумак, чи козак:

Звелів собі насипати
Високу могилу,
Звелів собі посадити
Червону калину.
Будуть пташки прилітати,
Калиноньку їсти,
Будуть мені приносити
З України вісті.

(Народна пісня)

Тут цікава згадка про пташок, які будуть калину їсти. Калина настільки гірка, що їй не спішать їсти ані пташки ані інші тварини, тому вона так довго й перебуває на кущах. Крім того тут важливий ще один момент, а саме що пташки будуть приносити з України вісті. Цей момент дуже важливий, бо він підкреслює такий сильний зв'язок червоної калини з природою України, що калина вже стала не аби яким Євшан-зіллям, яке нагадає українцям, які перебувають на чужині, Рідний Край.

Калина стала обов'язковим додатком до могили, себто без калини й могила не могила:

Ой, у полі, гей, висока могила,
На могилі червона калина.

(Народна пісня)

(Козак)

Ой поїхав на Вкраїну,
Пустив коня на долину,
А сідельце — на калину,
А сам ляжу на годину.

(Народна пісня)

(Козак)

Прип'яв коня під могилою,
А сам ліг спати під калиною.

(Народна пісня)

Вибираючись в похід козаки не забували про долю,
яка може кожного з них піткати, тому:

В чоботи понасипали собі на дорогу
Пригорщі землі святої з рідного облогу,
При сіделечку пахуча памолодь калини
Для високої могили, може хто загине.

(Олекса Веретенченко)

Могилу шабля вириє, за мить
У головах калина зашумить.

(Яр Славутич)

Посадили з шуму-лугу цвіт-калину.
Щоб над лицарем, над славним, кожним літом
Розцвітала цвіт-калина білоцвітом,
Щоб йому пісень співали солов'ї.

(Степан Риндик)

Традиція садження калини не зникає й тепер, коли:

Не соняшним квітом калини,
А порохом дихає ера.

(Павло Лежак)

Могила свіжа. Мокрим глеєм
Вже завалилася вона.
Шумить калина біля неї,
Схилившись в озеро сумна.

(Михайло Ситник)

А батьки не вернулися з бою,
І у полі над ними заколисує тугу калина.

(Михайло Сич)

Минали дні... Хтось висіяв квітки,
Хтось в уголов'я посадив калину,
І на могилі обжились пташки —
Якась щаслива пара голубинна.

(Микола Луків)

У вогнях калини
Пломенять долини
І встають могили у житах.
(Михайло Ткач)

Культ садження калини на могилах українців з часом поширюється і на могили українок:

Посадили над козаком
Явір та ялину,
А в головах у дівчини
Червону калину.
(Тарас Шевченко: "Причинна")

Хто заплаче надо мною,
Як рідна дитина?
Хто посадить на могилі
Червону калину?
(Тарас Шевченко)

Це слова матері Катерини й вони свідчать про поширення культу калини на могилі не лише парубків, але й жонатих українців, загинулих у боях, чи спочилих мирним способом, але й жінок, не лише дівчат, але й дорослих жінок. Себто національним пам'ятником на могилах українців має бути чи природня калина, чи в різних стилізаціях і з різного матеріялу галузки її, листя та ягоди.

Тому цілком логічно, що Об'єднання Сестрицтва Української Православної Церкви в Америці вшановуючи пам'ять жертв великого голоду в Україні 1933 року символічною могилою біля храму Святого Андрія Первозваного в Савт Бавнд Бруку, на могилі поставили березовий хрест і над могилою посадили кущ червоної калини. Це сталося в день Святого Юрія Побідоносця 6-го травня 1973 року.

Мало що не цілий рік калина звеселяє краєвид України, з весни зеленіючи, потім білим квітом лебедіючи і нарешті червоніючи своїми ягодами мало, мало, що не до весни.

Весна красна! Веселі дні!
Біленьким цвітом вкрилася калина.
(Михайло Годованець)

А калина вся в білому цвіті,
Мов казка весняна.
(Лариса Волошина)

В лузі калині й кожній рослині
Травень гаптує зелену меріжку.
(Андрій Малишко)

Ой у лузі калина
Білим цвітом зацвіла.
(Народна пісня)

А в лузі калина весь луг прикрасила.
(Народна пісня)

Ой калино моя, ой калино,
Білий цвіте в зеленім гаю...
(Микола Гірник)

Співає бір, співає гай
Увесь у пахощах калини.
(І. Хміль)

Яром-яром піду,
Яром-долом до гаю-розмаю,
Де калиновий цвіт
Лебедів з-поміж віт.
(Степан Риндик)

В лузі, в гаю, над водою і всюди по цілій Україні, так
що не дивно, що калина мов би по цілому світі:

Ой, червона калинонька,
Білий цвіт,
Ти квітчаєш, повиваєш
Цілий світ.
(Максим Рильський)

Калина дуже вдячна міська рослина, мов би створена
на те, щоби бути урбанізованою, бо легко витримує місь-
ке повітря, гази, дими, порохи, тому:

І рясніє куц калини
В мене за вікном.
(Анатоль Юриняк)

Напоений сонцем — до тину
Калиновий кетяг припав.

(Григорій Донець)

Коло мосту дворик, хата — в глибині,
Під вікном калина, дівчина в вікні.
Віти гне неламана — кетяги, як кров,
Достигає в серці в дівчини любов.

(Іван Вирган)

І ніби на калиновім мосту між весною й осінню лишає
свій слід калина:

Білим цвітом на калині
Спіє літо при долині.

(Петро Москальчук)

Ось і левада.
Кущ калини
В червоних кетягах пашить —
І літа бабиного нить
Заплуталась на гіллячині.

(Борислав Степанюк)

Скінчиться літо і:

Вже осінь студить воду джерела,
Додолу хилить калинові грона.
У хмарнім небі, вчора ще бездоннім,
Гусей крикливих зграя пропливла.

(Володимир Мирний)

Зійде рясно прозелень
По низах долиною,
І на зустріч осені
Вийде кущ калиновий.

(Павло Усенко)

Он багрянє калина в лузі,
Пісню у лузі співають дівчата...
Їм усміхається осінь, як мати!

(Любомир Дмитерко)

Червоні в вибалках калина
Перед стріччю з хлопцем-морозцем.
(Михайло Литвинець)

На холоді стоїть калина,
Рум'янцем щоки зайнялись.
(В. Лучук)

По дніпровських дорогах прикметах
Ходить осінь в золотих наметах
І збирає в запашні долоні
Від калини кетяги червоні.
(Любов Забашта)

Осінь — час дозрівання ягід калини разом з тим є й часом, коли з України відлітають журавлі, тому й:

Журавлина пісне, кетяже калини
Пломеніть вам вічно в серці України.
(Оледсандер Підсуха)

Ой у полі дві тополі,
А третя калина.
Над Дніпром пливе поволі
Пісня журавлина.

і Україна стає журавлиним краєм:

Проїздом-проїздом-проїздом —
мигтять полустанки хвилин —
з приїздом — з приїздом — з приїздом
у край журавлів і калин.
(Ліна Костенко)

і закінчується рік тим, що:

В снігу жаріють кетяги калини,
І вже нікому їх не погасить.
(Михайло Масло)

Калина протягом століть стала таким невідділимим атрибутом українського буття, що вона вже була тим останнім, що ще українець мусів мати. Без неї то вже він не мав і права існувати, себто був останньою голотою:

А в мого двора
Нема ні кола,
Тільки стоїть кущ калини,
Та й та не цвіла.

(Народна пісня)

Українське наставлення до калини таке, що вже й небесні зорі автори прирівнюють до калини:

Неначе кетяги калини,
Звисають зорі над землею.

(Володимир Ладинець)

Над Торонто зорі ---
Наче грона калини.

(Віталій Коротич)

Калина так тісно пов'язана з Україною, з українським народом, що деякі автори просто ідентифікують калину з Україною:

Та знаю: мене колисала калина,
В краю калиновім тонкими руками,
І кров калинова, як пісня єдина,
Горить в моїм серці гіркими зірками.

(Іван Драч)

Моя Вкраїна,
Моя калина, —
В садах вишневих села.

(Ростислав Братунь)

Наша слава пролітає з краю в край, —
Цвіт калино, Україно, розцвітай!

(Максим Рильський)

На такій ідентичності калини з Україною побудована п'єса "Калиновий гай" Олександра Корнійчука. В тій п'єсі виведено голову колгоспу, який, як людина, не є останнім ледарем, бо витяг односельчан із землянок і поселив їх усіх у нові хати, себто відбудував село після війни.

А підтягтися й піддатися натискові активістів ніяк не хоче й не хоче змагатися за підвищення урожайності. Хоч люди ним задоволені, мають багато труднощів і приса-

дибні ділянки в них просто зразкові, зате колгоспні поля зашедбані. Так і видно, який же талановитий та спритний спротив большевицькій владі провадить колгосп "Калиновий гай".

І коли активісти добре пробрали голову колгоспу на загальних зборах, то він після тих зборів іде відпочити в садок під... калину. І тут калина є символом вільної нескореної України!

Калина так глибоко запала в душі українських авторів, що служить їм Євшан-Зіллям, яке нагадує їм літа минулі, особливо з днів юності:

В кетягах калина десь при лузі
Залишилась, як дитинства знак.
(Євмен Долoman)

Все так же над озером мріє калина,
Де юність моя протекла.
(Володимир Сосюра)

Калин палаючі вогні,
Васильків цвіт...
І юні дні, і юні дні
Забутих літ.
(Павло Усенко)

Вік є, а жити ніколи...
Дитинство, мов канікули
Ключами журавлиними
В безмежжі прокурликало.
Червоними калинами.
(Людмила Киселюк)

Чи шумлять під хатою тополі?
Чи моя калина ще не згинула?
Тут всього доволі — навіть волі,
Лиш калини я ніде не стрінула...
(Зоя Когут)

Нехай зацвітають мигдаль і шафрани
Дурманить магнолія солодко ночі,
Та я не забуду калину багряню
І очі, замріяні, пам'ятні очі.
(Любов Забашта)

Калина залишила свій слід в іменах: чоловічих Каленик, Калиник, жіночих: Калена, Калина, Килина, Кулина. В прізвищах: Калина, Калиниченко, Калинич, Калинович, Калинівський і т. п. В топографічних назвах річок, потоків, окремих урочищ, тощо.

В роках 1914—18 Українські Січові Стрільці спопуляризували пісню, яка відома ще з часів Богдана Хмельницького:

Ой, у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну гей, гей, розвеселимо!
(Народна пісня)

Нав'язуючи до традицій УСС, діячі українського національного відродження заснували у Львові видавництво під назвою "Червона Калина", яке видавало журнал під тією ж назвою та окремі книжки мемуарного порядку.

Це видавництво тепер існує в Нью Йорку з тією самою назвою й тими самими цілями. В Чикаго існує видавництво "Листки Червоної Калини", яке провадять діячі з Першої Української Дивізії УНАрмії. Цілі того видавництва подібні: видавати мемуарну воєнну літературу.

Образ калини не був би повним, коли б не згадати її ще й під аспектом танцю:

Стоїть калина, наче мак,
Розчервонілася:
"Пустіть! Я затанцюю так,
Що вам не снилося!"
(Роман Чумак)

Завзятий,
У сивій шапці, у жупані,
В червоних, як калина, штанях,
Навприсядки вліта козак.
(Тарас Шевченко)

Червона калина щось такого тісно пов'язаного з українською землею, з українським народом, щось такого вічного, що йому нема й не може бути кінця:

Щоб ватра
З гілля калини
Не гасла для майбуття.
(Василь Фольварочний)

І буде так: —
Мільйони літ:
І ночі в розшумі калини,
І запізнілий скрип воріт.
(Леонід Тендюк)

У всіх наших сусідів, особливо у слов'ян, теж звертають увагу на калину, співають про неї пісні, її назвою називають села, дають прізвища й т. п. Але ні в одного народу на світі ніде й ніколи не згадано так масово, так часто, з таким пієтизмом, червону калину, як у нас, у нашого українського народу.

До осені року 1939 у Львові була фабрика цигаркового паперу під назвою "Калина". В Аргентині існує відпочинкова літня оселя "Калина". В Лос Анджелес існує дівочий танцювальний ансамбль "Калина". В Ньюарку існує жіночий квартет "Калина". В Нью Йорку існує курінь пластунок під назвою "Червона Калина".

У нас, українців, червона калина майже стало перебуває в обіймах Української Музи, про що свідчать численні приклади творчості народних безіменних співців, не вирветься вона із обіймів Музи і сучасних українських поетів.

Тому не можна не докінчити цієї студії про червону калину не додавши до неї хоч би зразків творчості про неї за останнє століття.

**ЧЕРВОНА КАЛИНА В ОБІЙМАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИ**

О, не дайте мені згинуть
Без вас між чужими!
Закопайте мене самі
Руками своїми.
Та насипте надо мною
Високу могилу,
Посадіте на могилі
Червону калину...
Нехай цвіте, рясна, красна,
На весь світ Господній,
Листом неба досягає
Корнем — преісподней!
Нехай миру всьому скаже —
Як стане питати, —
Що під нею лежить, діти,
Славна ваша мати!

Пилип Морачевський

Чого ти ходиш на могилу?
Насилу мати говорила.
Чого ти плачеш ідучи?
Чому не спиш ти уночі,
Моя голубко, сизокрила?
— Так, мамо, так. — І знов ходила
А мати плакала ждучи.

Не сон-трава на могилі
Вночі процвітає,
То дівчина заручена
Калину саджає.
І сьозами поливає,
І Господа просить,
Щоб послав Він дощі вночі
І дрібнії роси.
Щоб калина прийнялася,
Розпустила віти.
— Може пташкою прилине
Милий з того світа.
Зов'ю йому кубелечко,
І сама прилину,
І будемо щебетати
З милим на калині.
Будем плакати, щебетати,
Тихо розмовляти,
Будем вкупоньці уранці
На той світ літати. —

І калина прийнялася,
Віти розпустила.
І три літа на могилу
Дівчина ходила.
На четверте... Не сон-трава
Вночі процвітає,
То дівчина з калиною

Плаче, розмовляє:
— Широкая, високая,
Калино моя,
Не водою до схід сонця
Поливана.
Широкої ріки-сльози
Тебе полили.
Їх славою лукавою
Люди понесли.
Зневажають подруженьки
Подругу свою,
Зневажають червону
Калину мою.
Повий мою головоньку,
Росою уми
І вітами широкими
Од сонця закрий.
Вранці найдуть мене люди,
Мене осміють.
Широкої твої віти
Діти обірвуть, —
Вранці-рано на калині
Пташка щебетала:
Під калиною дівчина
Спала, не вставала:
Утомилось молодеє,
Навіки спочило...

Вставало сонце з-за могили,
Раділи люди встаючи.
А мати й спати не лягала,
Дочку вечерять дожидала
І тяжко плакала ждучи.

Тарас Шевченко

П І С Н Я

Ой вийду я у садочок, —
В садочку калина,
Край калини шовком шиє
Любая дівчина.

Подивлюся на калину —
Вона розпукає!
Подивлюся на дівчину —
Вона обіймає.

Тая ж сама калинонька,
Та вже завинулась,
Тая ж сама дівчинонька,
Та вже відвернулась.

Завинулась калинонька
Та й не розпукає,
Відвернулась дівчинонька
Та й не поглядає.

Степан Руданський

Нахиляє дуб високий
Серед пишної долини
Віти дужі і широкі
До червоної калини.

А калина соромлива
І тремтить, і омліває...
А згори сміється сонце.
Світом-злотом обсипає...

Борис Грінченко

КАЛИНА

Козак умирає, дівчинонька плаче:
“Візьми ж мене в сиру землю з собою, козаче!”
“Ой коли ж ти справді вірная дівчина,
Буде з тебе на могилі хороша калина:
Як упадуть роси на ранні покоси,
То не в мою домовину, а на твої коси...
А як стане сонце припикати, гріти
Хай не в'ялить моїх костей, тільки твої віти”.
“Ой що ж тобі, милий, з того за потіха,
Щоб я мала червоніти серед мого лиха?
Ой, що ж тобі, милий, з того за відрада,
Щоб я мала процвітати, як мені досада?
Чи то ж тобі стане миліш домовина,
Як я буду зеленіти, німа деревина?”
“Ой, так не затужить і рідная ненька,
Як ти, моя калинонько, моя жалібненька”...
Ой ще ж над миленьким не зросла й травиця,
Як вже стала калиною мила жалібниця.
Дивуються люди і малії діти,
Що такої пригодоньки не видали в світі.
“Чия то могила в полі при дорозі,
Що над нею калинонька цвіте на морозі,
Що на тій калині листя кучеряві,
А між цвітом білесеньким ягідки криваві?”
Шуміла калина листом зелененьким:
“Ой, що ж то я німа стою над моїм миленьким?
Поки ніж не крає — дерево не грає.
А хто вріже глибоченько, тому заспіває.
А хто вріже гілку, заграє в сопілку,
То той собі в серце пустить калинову стрілку”.

Леся Українка

ВЕСНЯНКА

Ой зв'язала дівчинонька рутвяний вінок,
Закрасила голівоньку, пішла у танок.

Зострічає в темнім лузі — калина стоїть,
Викрашається на сонці, увесь луг красить.

“Ой здорова, калинонько, чому така ти?”
Що за тебе в темнім лузі кращу не знайти?”

— А скажи-бо, дівчинонько, чому за усіх
Красивіша на вулиці ти подруг своїх?

Ой того ж я красивіша усіх на виду,
Що кохаюсь у батенька, мов бджілка в меду”.

— Ой, того ж мені, дівчино, нема по красі,
Що купаюсь я щоранку у Божій росі.

“Стережися, калинонько, йтимуть тут танки,
Поламають квіт рясний твій собі на вінки”.

— Хай ломають, квітчаються, буде повесні
Де-то краший та розкішний знов наряд мені:

Ти ж, дівчино, як загубиш віночка в танку,
Не носитимеш другого більш вже на віку.

Іван Манджура

П І С Н Я

Прилучила калинонька
Під лист соловейка,
Покохала дівчинонька
Козака вірненько.

Соловейка калинонька
Гойдає щоночі,
Покриває дівчиноньку
І жарти дівочі.

Відкрасила калинонька
Та вже поспішає,
Молодую дівчиноньку
Козак покидає.

Ой побили калиноньку
Осінні морози,
Та умили дівчиноньку
Дрібненькії сльози.

Поламали калиноньку
Цікаві дівчата,
Збудували дівчиноньці
Дубовую хату.

Козакові калинонька
Гільце покрасила,
А дівчині могилоньку
Вітами укрила.

Іван Манджура

Ой, червона калинонько,
білий цвіт,
Ти квітчаєш, повиваєш
цілий світ.
Як малятко-немовлятко
час купать,
Треба ягоди-калини
наривать.
Умивайтесь, дівчатовька
молоді.
Цвіт-калину розпускайте
по воді.
Ой рум'яні будуть личка
у дівчат,
Що калиною вмивались
проти свят.
Частувала дівчинонька
юнака, —
А ягода-калинонька
ой, гірка!
Ту гіркоту медом трунком
заливай,
Ще й солодким поцілунком
проганяй!
Ой, червона калинонько,
білий цвіт,
Ти квітчаєш, повиваєш
цілий світ.
Наша слава пролітає
з краю в край, --
Цвіт калино-Україно,
розцвітай!

Максим Рильський

КАЛИНА

Вже лід скував з обох сторін ріку
І скрізь заметів насипи високі,
Вона ж стоїть сама на березку,
І, ніби їй до холоду — нівроку.

Її поранив вітровій стрімкий,
Узявши віти в льодові окупи.
Осипані червоні ягідки
Під нею на снігу, мов краплі крові.

Голодні птиці линуть іздала —
Клювати ягідки і на ночівлю.
Здригають руки-віти, мов болять,
Не так від ран, як від свого безділля.

Моя землячка, родичка моя,
Напевно пересаджена з Полтави.
Лиш хижий вітер, замість солов'я,
Оспівує її красу і славу.

Але, чекай, — оживе вона
І радістю озветься солов'їно...
Коли ж твоя повернеться весна,
Моя калино, рідна Україно?

Михайло Ситник

КАЛИНА

На прощання довелось її уздріти,
Листям зажурилася услід,
Говорила: “Поламай розлогі віти,
Позривай і потопчи мій злотоцвіт.
Покидаєш на сусід мене лукавих,
Сам ідеш і не замислишся, чи ждуть?
А мене тут порубають для забави
І по травах кров із тіла розілляють.
Все ж не йди, шлях не питай у Галілею,
Бо Месії не зустрінеш ти ніде.
Засумуєш за рідною землею
І до неї путь в колючках пропаде”.
Я ж не вірив, що вона мені казала,
Не зривав і не топтав пахучий цвіт.
Та від сліз, які по листю розтікались,
Надокучив і мені примхливий світ.
Сипле дощ і барабанить градом осінь,
Сновідінням все нахлине, промайне.
Все ж я вірю: розцвітає вона й досі
Та калина і очікує мене.

Юрій Буряківець

ШУМИТЬ КАЛИНА

Могила свіжа. Мокрим глеєм
Вже завалилася вона.
Шумить калина біля неї,
Схилившись в озеро, сумна.

Як мати лагідно накрила
Чиєсь обірване життя,
Неначе руки заломила,
Вітрами зламаним віттям.

Погнутий кулями, іржавий
Шолом біля хреста лежить, —
Померклої чиєїсь слави
Останній свідок в смертну мить.

А бій гримить. Все ближче й ближче
Несе нам грозовий пожар,
І корчиться на бойовищі
Забуті ранені. З-під хмар

Злітає хиже гайвороння
Й камінням падає на труп...
А смерть розправила долоні
Над тими, що іще не мруть.

І після громового бою
Вже слава родиться нова...
А безіменному герою
Журбою шелестить трава.

Та ще калина над водою,
Як мати плаче на горбі,
І кров'ю капає густою
На тихі хвилі голубі.

Михайло Ситник

Обламали червону калину
Людям на розраду.
Залишився один кетяг,
Серед всього саду.

І палає отой кетяг,
Красніший за зорю,
Його серцем, його словом
Я з людьма говорю.

Любов Забашта

КАЛИНА

Давно із лугу повозили сіно,
Взялася льодом на Дніпрі вода,
А ти рум'янцями гориш, калино,
Тебе узимку не стріча біда...

Поміж гілками пролітає вітер,
Засніжує долину з краю в край.
Ти з гордістю свої підводиш віти,
Погойдуєш червоний урожай.

І де набралась ти стійкої сили
На чистому холодному лугу?
Всі трави восени, як їх косили,
Тобі свою передали снагу.

Рясним кущем приймаєш сніг хоробро,
Квіток палких нагадуєш цвітінь.
Морозом віє, а тобі так добре.
Солодшою стаєш у холоднень.

Валентина Ткаченко

Вечори над полем, вечори імлісті,
На лугах калина мріє весен двісті,

Де громи гриміли смертю огняною,
Зливи прошуміли сивою стіною.

Ми з дитинства знаємо ті громи і тучі,
Де з калини різали сопілки співучі.

Вітряне дитинство зникло за горами!
Ми ж були гіллячками, стали яворами!

Може, хто й не згадує весняную пору,
Може, хто засліпнув і не має зору?

Стріну ж я калину, небо те безкрає —
Цілий день сопілка в серці мені грає.

Андрій Малишко

НА КАЛІНІ . . .

На калині мене мати колихала,
Коліхала.
Щастя — долі в чистім полі виглядала.
Виглядала.

Ой, червона калинонько, не хилися,
Не хилися.
Від землі ти сили — соку наберися,
Наберися.

Ти, дитино, мій синочку, прислухайся,
Прислухайся.
Вчися доброго, недоброго цурайся,
Гей, цурайся.

Ті літа давно минули, одлунали,
Одлунали.
Як мене гілля широке колихало,
Забавляло.

Знов калина коло млина розцвітає,
Розцвітає.
Мого сина -- соколика забавляє,
Коліхає.

Андрій М'ястківський

К А Л И Н А

В пучечок зв'язану калину
Внесла з морозу мати.
Її ламав я коло млину,
Як повертався до хати
З полів широких, загорілий.

В пилюці ноги босі...
В садах плоди смачні дозрілі
В поділ збирала осінь.
А вже зима у вікна стука
Сніжком сухим колючим.
І розтирає мати руки:

— Мороз сьогодні злючий.
Потріскують у логовині
Ялин холодні лапи...
Я відчуваю у калині
Весни солодкий запах.

Микога Сингаївський

Т Е Р Е Н

Вбрався терен в білий цвіт,
Нахилився через пліт
Та й питає у калини:
— Скільки літ?
А калина у одвіт
Нахиля сплетіння віт,
Шепче листом сни дівочі,
Білий цвіт.
Не спиталася нікого,
Нахилилася до нього,
Обняла та й похолола,
Білі руки поколола...
Чи ж на те було цвіти,
Буйні коси розплести,
Позичати рос у хмари,
Щоб весь вік з колючим в парі
Провести?...

Надія Приходько

КАЛИНОВА БАЛАДА

Я часто не знаю. Не знаю, де хвилі
Стають золоті, де багряно-тривожні,
Не знаю, де міра вготована силі
Й нащо мої клетоти дику спроможні.

Не знаю. Не відаю. І колінкую
Перед відомим (відомим для кого?).
Своєму коневі кую свою зброю
І в губи цілую зорю на дорогу.

Крапчасті напасті, роковані роки,
Чоласті незвідані вади "не знаю".
Не знаю, де блиснуть вогнем мої кроки
І що принесе мені пам'ять з Дунаю.

Та знаю: мене колисала калина
В краю калиновім тонкими руками,
І кров калинова, як пісня єдина,
Горить в моїм серці гіркими зірками

Іван Драч

З ПЕРШОЮ ЗОРЮ

Помолюся за всіх.
Пригадаю усіх.
А тебе не було і не буде.
До господи зима принесла в хвартусі
Намистини калин:
На неділю — солодкі, гіркові — на будень.
Од червоних краплин
Заяскравляться губи.
Поможи розгадати, як зріс і коли
Перший паросток згуби.

Ольга Лубська

ПОЛУМ'Я КАЛИНИ

Зима ступала люто, переможно, —
і завмирала злякана природа
під крижанистим поглядом її.
Роздягнуті берізки,
побліднівши,
тремтіли, кулились — і замерзали
з заляклыми руками на вітрах.
Здавалось, багровіючи від гніву,
стояли мужньо пелині-дуби,
але зима з них несамовито
зривала мерзлий, висушений лист.
Лише сумні ялиці і смереки,
маскуючи зелені кожушки,
під сніжними халатами чекали,
коли весна їм волю принесе
...Зима ступала люто, переможно
і в білий кольор малювала світ,
бо інших барв зима не визнавала:
мовляв, нема в них білої краси.
Одначе й саван білокольоровий,
одначе люди мруть від білокрів'я,
одначе кажуть: "Побілів, як смерть!"
Ну, а життя — який у нього колір?
Вдивлявся я в холодну однотонь —
і лиш тоді побачив,
коли глянув,
як життєдайно кров'ю пламеніла
на сніжнім фоні
полум'я калин!

Іван Гнатюк

ЧЕРВОНА КАЛИНА

Як гарно мені, червоній калині,
Рости при широкій оцій долині!

Праворуч, під вербами, річка леліє,
Ліворуч, у шелюзі, гребля біліє,

На згірку село, черепичні дахи,
Над шляхом — кленочків птахи.

Весь день тут сіє сонечко ясно,
Всю ніч — електричний ліхтар не гасне.

Повз мене машини у поле ходять,
Про мене дівчата пісень виводять.

Довіку б мені, червоній калині,
Рости при широкій оцій долині!...

Іван Вирган

КАЛИНОВІ ДРОВА

Багаття клали друзі! Між кущів,
Один по хмиз метнувся в ближню хащу,
Другий гілля калини натронив
І мовчки кинув полум'я у пащу.

...Шипіло листя, корчилося, немов
Од болю випинало сірі сніпи,
І ягоди теміли, наче кров,
Запечена, замусла кров калини.

Товариш подивився, спохмурнів,
Та докоряти дружба не давала...
Сумна та дружба, що її зігрів
Вогонь, в яким жива краса конала!

Флоріян Мілявський

ДУМА ПРО КАЛИНУ

В яким селі на Україні нема калини!
Весела хата, красна дівчина,
Коли у дворі калина.
Вона пам'ятає першу людину.
Вона дала їй сопілку
І побачила як зраділа людина,
Коли заспівала першу пісню.
Може, тому калина зосталась назавжди
Такою вродливою.
Ми любимо її з дитинства.
Вона виростає над нами,
Як продовження наше...
Калинова сопілка, біленька цівка.
Клади на вуста, заспіває,
Серце розкрає.
І почувеш правду про себе і друзів своїх.
Червоні кетяги, ніби червоні мальки.
Ще день, ще два,
Червоні риби попливуть з гіллячок,
Виповнять сад
І хату, вулицю, село і цілий світ.
А восени, коли на дереві нема ягід,
Стоїть калина, мов з порожніми долонями.
І лиш тоді я бачу, яка вона стара.

Олесь Лупій

КАЛИНА

Жар-птицями здавалось листя, —
і він пішов, хлоп'я замріяне, —
промок у лісі, заблудився...
Став під калиною:
— Зігрій мене —.
І бризнули з калини промені,
хоч вітром гнута,
градом січена,
бо в ягодах
— краплинах крові —
палає сонце споконвічно.

Іван Гнатюк

К А Л И Н О

Подаруй мені кетяг калини,
Коли в серці клубочеться сум,
Я розсиплю червоні зорини
У зажуру засніжених дум.

Подаруй мені кетяг калини,
Що ховає в клітинах своїх
Самоцвіти моєї України --
Її чар, її подих і сміх!

Хай я знов затанцюю над горем
Й жаром сміху біду розтоплю,
Подаруй же калинові зорі,
Я калину з колиски люблю!

Галина Маняко

— Калиновий мосте, зелена гілко...
— За чим, юначе, бануєш гірко?
— Так мені тужно, так мені банно —
Зела багато на пні зрубано
Гіркою долею, і роками,
І закривавленими руками...
— О, не журися життям калини:
Таж пісня лине,
Таж пісня лине,
Бо кожна гілочка,
Кожен листочок —
Зелен місточок
Через негоди, через боління
Від покоління
До покоління
В'яжу незримо своїм корінням,
Червоним соком — в зелену чашу —
На гибель вражу,
На радість нашу!
Вступай сміливо на міст калиновий.
Хай пісня лине!
Хай пісня лине
Над різним краєм,
Над білим світом,
Що пахне хлібом,
зірками,
цвітом!
Неси в руках, мов червоний кетяг,
По всьому світу,
По всіх планетах
Грона любови,
добра,
сумління
Від покоління
До покоління!

Роман Лубківський

С О Н

Т. Г. Шевченкові

Пий мед з калиною щоденно, брате,
і в грудях перестане.

Бо такий

ти змучений, що тяжко й упізнати...

Отак остуджуй потихеньку й пий.

Калина з тіла вижене недугу.

В здоровім тілі будь живому духу.

Лягатимеш на ніч — овечим лоєм
змащу подошви й груди.

І мине

твій кашель, наче піде за водою,

або, як хмара за похмурым днем.

А там вже й сонце, й райдуга в півнеба...

І напитаю дівчину для тебе.

Щоб добра і проста і роботяща,
немов Оксана (де ж знайти таку?),

Та приведу до ладу хату нашу —

Йї весілля справлю...

Випий ще медку

(чи може, оженився на чужині).

Цілюще зілля, ягоди калини...

А земля стогнала:

— Так-так!

А калина капала:

кап-кап...

Пий мед з калиною щоденно, брате...

“Боюся, сестро, крові”...

От дурне...

І він прокинувся.

Сплять брати-солдати.

Надворі ще й не думає світати.

Хто ж

Всеімперську ніч пером проткне...

Володимир Підпалій

ПІД КАЛИНОЮ

Цього літа калина
Що рясніш зацвіта,
Незвичайна для мене,
Наче пам'ять свята:
Зустрічав тебе вперше,
Де калиновий цвіт,
Цілував тебе, мила...
Скільки злинуло літ!

Про сестру калинову
Чути пісню оту —
Піднялась горобина
У рясному цвіту:
“Ой рябина кудрявая”...,
Білий цвіт, наче сніг,
Хто тебе в оцю пору
Засмутить, любя, зміг?

Не вона, кучерява,
Засмутилась в цей час,
То непроханий смуток
Відшукав раптом нас.
Вітер цвіт калиновий
Посилає до ніг.
Влітку падає, пада
Наших спогадів сніг...

Вітер смуток навів.
Під калиною там
Зустрічають інші...
Шепче юним серцям
Не калина в зажурі,
То мій смуток гіркий.
Під калиною вперше
Я почув: “Милий мій”...

Олекса Ющенко

СТАРА ПІСЕНЬКА НА НОВИЙ ЛАД

(Ж а р т)

Клен на узліссі розроставсь
В калину раптом закохавсь,
Не раз калина гаряче
Йому схилилась на плече.

А поруч з ними дуб шумів,
Кохати двох він не умів,
Не раз йому любов палку
Несла калина у вінку.

Звідкіль калина на віку
Взяла цю тактику гнучку?
Коли був дуб —
                    він був любіш,
А коли ні -- то й клен не згірш...

Калину вітер колихав,
Дуб коливань її не знав,
А клен до дуба не доріс.
...Та знав усі хитання ліс!

Степан Крижанівський

Д А В Н Я П І С Н Я

“Ой на морі хвиля грала
У долині роса впала,
На калині
Поламала
Цвіт”.
Так співала
На Купала
Дівчина, що в серці мала
Вісімнадцять літ.

“В лісі папороть розквітла.
Квітка, повна щастя, світла, --
Хто дістане цвіт,
Подарую серце тому,
А у ньому, молодому,
Вісімнадцять літ”.

Як пішов юнак по квітку,
По широкому світку
Загубив і слід.
На Івана на Купала
Сумно дівчина співала
Ще багато літ:

“Ой на морі хвиля грала,
У долині роса **впала**,
На калині
Поламала
Цвіт”.

Платон Воронько

Іду я в чар діброви
У дні весни осяїні, —
Калина мені мовить
В великій тайні:
Ось зроджу в день жагучий
Ягід своїх рубіни.
Прилине птах співучий
З південної країни.

І за казки чудові,
За піснь палку кохання
Ягоди рубінові
Віддам всі без вагання.

. . . . .

Іду я в сум діброви
По трав шовкових жмутку,
Калина мені мовить
В великім дивнім смутку:
Красою я сіяла,
Ягід червоним жаром,
Милого птаха ждала,
Та ждала його даром.
А ворон на скель збочу
Впив в мене очі млісні,
І взяв красу дівочу
Без казки і без пісні...

Марійка Підгірянкa

КАЛИНОВА КОЛИСКА

На базарі
Між рекламним блиском
Поліровок, сріблення і нікелю
Дід Митро,
Весняним сонцем збриканий,
Самокрутку гасить
Жовтим нігтем
Й промовляє
Голосом простудженим:
— Вибирайте різьблені і стружені
Колиски із явора й калини,
В них здоров'я набере дитина...
Дід сходив усі Карпатські гори,
Повертався з ношею підгорблений,
Як волік відчахнуті грозою
Із калини ніжнокорі віти.
І текли червоною сльозою
Ягоди на дзвінкопруднім вітрі.
Дід веснів, бо й зламане гілляччя
Ще злетить під небо, залелечить.
А в колисці, де різьблені бильця,
Сміх дитячий золотом пролеться.
Продає калинові колиски
Ще й сопілку кленову в придачу
І на купіль - сон-траву, любисток,
З липи цвіт і подих руж гарячий.
Ну, а дід, хоч завтра руки зложить,
Як маля, удосвіток народжене,
Із його колиски
Зір дістане.

Василь Фольварочний

Сніги просилися уклінно,
Земля їх, тихих, прийняла...
І білі кетяги калина
Надвечір вже не підвела.
І місячно, і лунко в лузі.
І навіть тиша — іскряна.
Як солодко віддатись тузі,
Віддатись радості до дна,
Що ти живеш, землі дитина!
Їй віддаєш свою снагу!
Що є на світі ця калина
То в білім цвіті, то в снігу...

Володимир Мирний

КАЛИНА

Осипалась могила мовчазна,
Травою поросла...
І вже нема їй ліку!
Війна була...
Вона солдату вкоротила віку.
Хтось посадив калину на горбку —
Нехай солдату спитьсья в супокої.

...Пожовкле листя падає в ріку,
Пливе в задумі тихо за водою,
Горить калина, мов солдатська кров,
Така ж гірка, хіба що не солоня...
Але учора мимо хтось пройшов
І обламав криваві грона.
Яке ж то серце він у грудях мав?...

...Сьогодні по базару ми ходили.
Калину хтось червону продавав...
Чи не з солдатської вона була могили?

Григорій Кривда

Білим цвітом красує калина,
за калину біліша Марина.
“Ти чого, як той місяць, ясна?” —
“Я не знаю” — сказала вона.
Раз вернулася пізно Марина,
а в волоссі біліє калина.
“Ти чого, як той місяць, чудна?” —
“Я не знаю”, — сказала вона.
Та не вік же квітує калина,
не влітає вже квітів Марина.
“Ти чого, як той місяць сумна?” —
“Я не знаю”, — сказала вона.
А коли облетіла калина,
отруїлася зіллям Марина,
і, як місяць, бліда і страшна
в домовині лежала вона.

Михайло Драй-Хмара

А вдень зросла калина на могилі,
Багрянні кетяги зняла до світу
Героевого серця пламеніння.
Сніги спадають - - кетяги горять.
Струмки дзюркочуть - - кетяги палають.
А восени батьки дітей своїх
Вогнем тих ягід щедро пригощають.
Хай бурхає в серцях дитячих кров,
Хай будить в них героїв непохитних,
Бо землю ту, де виросла калина,
Ніколи і нікому не здолать.

Леонід Горлач

Розпалилася червона калинонька,
В лузі стоячи перед ясним сонечком:

— Ой жаль мені, жаль, ясне сонце, на тебе,
Що ти пригріло так раненько на мене.

— Ой я пригріло літньої погоньки,
Щоби дозріли червоні ягоньки.

Ой я пригріло, щоби росонька впала,
Щоб з калиноньки красонька не злиняла.

Розплакалася молода Марисюня
В новій світлоньці перед рідним батеньком.

— Ой жаль мені, жаль, мій батеньку, на тебе,
Що мене даєш молоденьку від себе.

Одаєш мене, розкоші не заживши,
Одаєш мене, розуму не навчивши.

Навчать мене розуму добрі люди,
Тобі, батеньку, ой і жаль мене буде.

Весільна пісня з села Кремеш Горохів-
ського повіту на Волині.

Краю рідний! Не забудь на кожнім горбі
Як пройдуть мечі Перуна скрізь по тобі,
Як сполощуть громи-тучі плач-долину,
Посадити з шуму-лугу цвіт-каліну.

Щоб над лицарем, над славним кожним літом
Розцвітала цвіт-каліна білоцвітом,
Щоб йому пісень співали солов'ї,
Щоб йому казок шептали шелевії,

Щоб розносили зеленими дугами,
Як він бився за Україну з ворогами!

Степан Риндик

Посадила мати в березі калину,
Загадала мати на свою дитину:
“Ой рости, калино, все вгору та вгору,
Будь здорова, доню, і не знай ти горя.
І не знай ти горя, ані половини,
Вироста́й червона, як ота калина.
Виростеш на втіху, юнка чарівлива,
Будеш і багата, будеш і вродлива”.

Посадила мати в березі калину,
Загадала мати на свою дитину:
“Ой рости, калино, все вгору та вгору,
Набирайся сили і не знай ти горя.
Ой рости, мій сину, як ота калина,
Щоб не знав ти горя, ані половини,
Та літай, мій сину, з дужими орлами —
Щедре небо зверху — а не під ногами”...

Загадала мати на доньку й на сина,
Пишно розвивалась в березі калина.
На доньку й на сина мати загадала,
Та про їхнє щастя доля не подбала.
Налетіли птахи із дального краю,
Подзьобали зерня — ні сліду немає...

Прихилила мати два кущі калини —
Ой не стало в неї ні доньки, ні сина.

Андрій Німенко

К А Л И Н А

Спиваю сік густий
                                з терпких морозних грон,
Спиваю сік жарких жовтневих розкошей,
Спиваю шухотливий падолист,
Спиваю золоту оскому осени,
Сметану вогняну спиваю й захлинаюсь —
Спиваю гіркоту коханих вуст,
Спиваю материнський вічний трунок.
Хрумтить мій смуток.
                                Цуркотить мій смак.

Спішу до неї через гони літ.

Моя рука,

                                гаряча й тремка,

Торка

Її холодні полум'яні перса,

Та б'є мене десницею по серцю,

І сизий стан гордливого одхиляє

Аристократка з репаном корінням,

Бож ноги мої в модних черевиках

Свій босий слід не можуть віднайти.

Іван Драч

СТРІЛЕЦЬКІ МОГИЛИ

Ой чогось калина в лузі
Сумно похилилась,
Під калиною забуті
Стопані могили.

Ой не ронить калинонька
Червоні намиста,
Між хрестами тихо плаче
Вітер жовтолистий.

Вітер ходить і читає
Написи затерті
І несе ген-ген по світу
Імена безсмертні.

Тиша... Не брязчить залізо,
Не ревуть гармати...
Камінь можна поламати, —
Слави не здолати.

Ще не вмерла тая слава —
Й повік не загине, —
Тільки в лузі похилилась
Червона калина.

Кам'яні хрести розбиті,
Написи затерті,
Між хрестами ходить слава
В німому безсмерті.

Невідомий автор: "ВІСТІ КОМБАТАНТА",
ч. 5. 1971. Торонто—Нью Йорк.

У тій омріяній долині
Біля широкого Дніпра.
Мого дитинства куш калини
Горить,
Горить і не згора.
Я бачу знов —
На оболоні
Біжать маленькі пастушки,
І грона звисились червоні
На ті доріжки
Та стежки,
Де вперше звівся я на ноги
І де збирався у політ,
Де починалися тривоги,
Де починавсь
широкий світ...
Давно,
Давно у тій долині
Ходила молодість моя,
Там сльози матері вдовині
І перша пісня солов'я.
Я на крутому перевалі
Кривавих
Фронтових доріг
В години радості й печалі
Забуть калину ту не міг.
І де б не був я —
Сниться й нині —
Біля широкого Дніпра
В багрянім полум'ї калина
Горить, горить —
І не згора...

Григорій Донець

“Рости, мій гаю, вставай над полем,
Цвіти, калино, у степах.
Мій рідний край, народним болем,
Як полинем гірким пропах.
А ми тую червону калину та й піднімемо,
ми поборемо минулі смутки”.

Терень Масенко

“Процес піднімання червоної калини наявний серед нашого народу в Україні. Ми не сміємо дозволити червоній калині похилитися на еміграції. Те, що ми робимо сьогодні для нас самих і для молодшого покоління, утриваючи в пам’яті моменти, які час спроможний затерти — це те ж піднімання червоної калини!”

Володимир Біляїв

Аж тепер читачам стає ясно, чому появилася на світ
оця скромна студія про червону калину!

Післяслово автора

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. ФЛОРА УРСР. Київ, 1961. Том X. Ст. 258-267.
2. ВИЗНАЧНИК РОСЛИН УКРАЇНИ. Київ, 1965. Ст. 634.
3. УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ. Київ, Том 6. Ст. 84.
4. З. Ф. Катіна, Д. Ш. Івашиш, М. І. Анісімова: ДИКОВО-СТУЧІ ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ УРСР. Київ, 1965. Ст. 115-117.
5. М. С. Харченко, В. І. Сила, Л. Й. Володарський: ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ І ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ В НАРОДНІЙ МЕДИЦИНІ. Київ, 1971. Ст. 119-121.
6. О. П. Попов: ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ В НАРОДНІЙ МЕДИЦИНІ. Київ, 1965. Ст. 114-115.
7. В. Комендар: ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ КАРПАТ. Ужгород, 1971. Ст. 58-59.
8. Проф. Степан Килимник: УКРАЇНСЬКИЙ РІК У НАРОДНИХ ЗВИЧАЯХ В ІСТОРИЧНОМУ НАСВІТЛЕННЮ. Вінніпег—Торонто, 1963. Том 5. Ст. 108-120.
9. Л. Білецький: ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. Авґсбург, 1947. Том I.
10. М. Грушевський: ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. Нью Йорк, 1959. Том I.
11. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПОЕТИЧНА ТВОРЧІСТЬ. Київ, 1958. Том I.
12. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ. Київ, 1955. Книга друга.
13. "ВЕСІЛЛЯ". "Наукова Думка", Київ, 1970. Книга I. і Книга II., 1970.
Крім того використано численні збірники пісень, творів українських поетів і окремі твори розкидані в періодичних виданнях.
14. С. С. Станков, В. И. Талиев: ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ ВЫСШИХ РАСТЕНИЙ ЕВРОПЕЙСКОЙ ЧАСТИ СССР. Москва, 1949. Ст. 582.

15. БОЛЬШАЯ СОВЕТСКАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ. Москва. 1953. Том 19. Ст. 419.
16. СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ. Москва, 1951. Том II. Ст. 267-8.
17. Н. А. Бородина и др.: ДЕРЕВЬЯ И КУСТАРНИКИ СС-СР. Москва, 1966. Ст. 530.
18. М. Г. Попов: ОЧЕРК РАСТИТЕЛЬНОСТИ И ФЛОРЫ КАРПАТ. Москва, 1949. Ст. 240.
19. М. И. Рожков и Н. Е. Смирнов: ВИТАМИННЫЕ РАСТЕНИЯ. Москва, 1956. Ст. 50.
20. Л. Нидерле: СЛАВЯНСКИЕ ДРЕВНОСТИ. Москва, 1956.
21. М. О. Косвен: ОЧЕРКИ ИСТОРИИ ПЕРВОБЫТНОЙ КУЛЬТУРЫ. Москва, 1957.
22. Е. В. Вульф и О. Ф. Малеева: МИРОВЫЕ РЕСУРСЫ ПОЛЕЗНЫХ РАСТЕНИЙ. Ленинград, 1969. Ст. 401.
23. ИНТРОДУКЦИЯ ЛЕКАРСТВЕННЫХ, АРОМАТИЧЕСКИХ РАСТЕНИЙ. Москва—Ленинград, 1965.
24. С. Е. Землинский: ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ СССР. Москва, 1958. Ст. 137-138.
25. Н. Г. Ковалева: ЛЕЧЕНИЕ РАСТЕНИЯМИ. Москва, 1971. Ст. 128-130.
26. Л. Я. Скляревский и И. А. Губанов: ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ В БЫТУ. Москва, 1968. Ст. 91-92.
27. Е. Н. Кондратюк, С. И. Ивченко, Г. К. Смык: ДИКОРАСТУЩИЕ ЛЕКАРСТВЕННЫЕ РАСТЕНИЯ УКРАИНЫ. Київ, 1967. Ст. 111.
28. А. Ф. Гаммерман, М. Д. Шупинская, А. А. Яценко-Хмелевский: РАСТЕНИЯ—ЦЕЛИТЕЛИ. Москва, 1963. Ст. 158-160.
29. Макс Фасмер: ЭТИМОЛОГИЧЕСКОГО СЛОВАРЬ РУССКОГО ЯЗЫКА. Москва, 1967. Том II. Ст. 168.
30. СЛОВАРЬ ПОЛЕЗНЫХ РАСТЕНИЙ НА ДВАДЦАТИ ЕВРОПЕЙСКИХ ЯЗЫКАХ. Москва, 1970. Ст. 198.
31. Dr. Gustav Hegi: ILLUSTRIERTE FLORA VON MITTEL-EUROPA. München, Band VI-1. Ss. 241-245.
32. PAREYS BLUMENGÄRTNEREI. Berlin - Hamburg, 1960. Band II. Ss. 621-626.
33. Dr. H. Marzell: BAYERISCHE VOLKSBOTANIK. Nürnberg. Ss. 147, 159.
34. Prof. J. Niessen: RHEINISCHE VOLKSBOTANIK. Berlin und Bonn, 1936. S. 228.

35. Georg Dragendorff: DIE HEILPFLANZEN DER VERSCHIEDENEN VÖLKER UND ZEITEN. München, 1967. Ss. 641-642.
36. Prof. Dr. A. Falck: DIE OFFIZIELLEN DROGEN UND IHRE ERSATZSTOFFE. Leipzig, 1928. S. 110.
37. N. Lord Britton & A. Brown: AN ILLUSTRATED FLORA OF THE NORTHERN UNITED STATES, CANADA AND THE BRITISH POSSESSIONS. New York, 1947. Vol. III. Pp. 269-274.
38. Frances Perry: FLOWERS OF THE WORLD. London-New York-Sydney-Toronto, 1972. Pp. 68-69.
39. Jaroslav Hofman: ORNAMENTAL SHRUBS. London-New York-Sydney-Toronto, 1970. P. 122.
40. W. C. Grimm: THE BOOK OF SHRUBS. New York, 1957. Pp. 469-491.
41. Ernest H. Wilson: ARISTOCRATS OF THE GARDENS. Boston, 1926. Pp. 91 & ff.
42. R. H. True: THE HORTICULTURAL VALUE OF NATIVE VIBURNUMS. "The Morris Arboretum Bulletin". Philadelphia, Vol. 2. No. 12. 1938.
43. Dr. Donald Wyman: WHY NOT PLANT MANY VIBURNUMS? "Horticulture". Vol. XXXVIII. No. 1. 1960. Pp. 34-35. Boston.
44. Donald Wyman: ADD A VIBURNUM TO YOUR GARDEN. "Horticulture". Vol. XLV. No. 10. 1967. Pp. 38-39, 41. Boston.
45. Donald R. Egolf: VIBURNUMS THROUGH THE YEAR. "The Garden Journal". Vol. 11. No. 2. 1961. New York. Pp. 64-66 & Vol. 11. No. 3. Pp. 97-98.
46. Erik A. Neumann: THE VIBURNUMS. "The Garden Journal". Vol. 16. No. 6. 1966. Pp. 234-237. New York.
47. Paul F. Frese: THERE'S VARIETY IN VIBURNUMS. "Garden Journal". Vol. 22. No. 3. 1972. Pp. 73-77. New York.
48. Donald R. Egolf: ORNAMENTAL DECIDUOUS FLOWERING VIBURNUMS. "The American Horticultural Magazine". Vol. 41. No. 3. 1962. Pp. 139-155. Washington.
49. Donald R. Egolf: ORNAMENTAL FRUITING AND AUTUMNAL FOLLIAGE VIBURNUMS. "The American Horticultural Magazine". Vol. 41. No. 4. 1962. Pp. 209-224. Washington.

50. Donald R. Egolf: EVERGREEN VIBURNUMS. "The American Horticultural Magazine". Vol. 42. No. 1. 1963. Pp. 38-51. Washington.
51. Helen M. Fox: THE YEARS IN MY HERB GARDEN. New York, 1953. Pp. 136, 145-146.
52. TAYLOR'S ENCYCLOPEDIA OF GARDENING. Boston, 1956. Pp. 1162-1163.
53. Richardson Wright: THE STORY OF GARDENING. New York, 1938. Pp. 82.
54. Daniel J. Foley: GARDEN FLOWERS IN COLOR. New York, 1950. Pp. 274-275.

П О К А Ж Ч И К

- Краса калини 12
- Символ краси дівчини 14, 22
- Вік калини 15
- Калина як медонос 15
- Хемічний склад калини 15
- Гіркота калини 15
- Чай з калини 16
- Калина, як лічнича рослина 17
- Калина в кулінарії 17
- Соловей на калині 19
- Русалії, Купала 21
- Дівоча невинність 23
- Весільна калина 25
- Калиновий міст 27
- Калина і діти 29
- Калина і нарікання 30
- Калина, як символ вірності 31
- Калина на могилі 32
- Краса калини в краєвиді України 36
- Калина в місті 37
- Калина восени 38
- Калина і зорі 39
- Калина і Україна 39
- Калина, як Євшан Зілля 40
- Калина в іменах та прізвищах 41
- Калина і УСС 41
- Калина в назвах видавництв 41
- Калина і танці 42
- Калина в обіймах української музи 43
- Пилип Морачевський: О, не дайте згинуть 43
- Тарас Шевченко: Чого ти ходиш на могилу? 44
- Степан Руданський: Пісня 46
- Борис Грінченко: Нахиляє дуб високий 47
- Леся Українка: Калина 48

Іван Манджура: Веснянка 49
Іван Манджура: Пісня 50
Максим Рильський: Ой, червона калинонько 51
Михайло Ситник: Калина 52
Юрій Буряківець: Калина 53
Михайло Ситник: Шумить калина 54
Любов Забашта: Обламали червону калину 55
Валентина Ткаченко: Давно із лугу позвозили сіно 56
Андрій Малишко: Вечори над полем 57
Андрій М'ястківський: На калині мене мати колихала 58
Микола Сингаївський: Калина 59
Надія Приходько: Терен 60
Іван Драч: Калинова балада 61
Ольга Лубська: З першою зорею 62
Іван Гнатюк: Полум'я калини 63
Іван Вирган: Червона калина 64
Флоріян Мілявський: Калинові дрова 65
Олесь Лупій: Дума про калину 66
Іван Гнатюк: Калина 67
Галина Маняко: Калино 68
Роман Лубківський: Калиновий мосте 69
Володимир Підпалій: Сон 70
Олекса Ющенко: Під калиною 71
Степан Крижанівський: Стара пісенька на новий лад 72
Платон Воронько: Давня пісня 73
Марійка Підгірянкa: Іду я в чар діброви 74
Василь Фольварочний: Калинова колиска 75
Володимир Мирний: Сніги просилися уклінно 76
Григорій Кривда: Калина 77
Михайло Драй-Хмара: Білим цвітом красує калина 78
Леонід Горlach: А вдень зросла калина на могилі 79
Весільна пісня 80
Степан Риндик: Краю рідний 81
Андрій Німенко: Посадила мати в березі калину 82
Іван Драч: Калина 83
Невідомий автор: Ой чогось калина в лузі 84
Григорій Донець: У тій омріяній долині 85
Терень Масенко: Рости мій гаю 86
Володимир Біляїв: Процес піднімання червоної калини 87
Післяслово автора 88
Використана література 89
Друковані праці Гаврила Гордієнка

ДРУКОВАНІ ПРАЦІ ГАВРИЛА ГОРДІЄНКА

КОНЮШИНА, Львів, 1929

СОЯ, Львів, 1930

ВЕРХОВИНСЬКІ СІНОКОСИ, Львів, 1934

ВЕРХОВИНСЬКІ ФАСОЛІ, Львів, 1934

ФІЗІОЛОГІЯ РОСЛИН, Регенсбург, 1946

АГРАРНА РЕФОРМА НА ВОЛИНІ В XVI. СТОЛІТТІ, Він-
ніпег, 1962

ІСТОРІЯ КУЛЬТУРНИХ РОСЛИН, Мюнхен, 1970